

ФУНКЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Аналіз застосовуваного теоретичного науково-методичного апарату виявив, що існуючі в педагогіці підходи заклали теоретичні основи для розгляду професійно-ціннісних орієнтацій особистості як системи, яка мотивує та регулює діяльність людини.

Дослідження особливостей юридичної професії з аксіологічних позицій показала, що професійно-ціннісні орієнтації майбутнього юриста включають у себе як загальнолюдські, так і професійні цінності, пов'язані з утриманням юридичної професії, її змістом, спрямованістю та метою.

У статті розглянуто функції, які виконують професійні ціннісні орієнтації в психологічній системі особистості юриста. Через функції виявляється сутність, принципова відмінність одного явища від іншого, його диференційні ознаки. Вчені визнають функції ціннісних орієнтацій особистості залежно від предмета свого дослідження або його мети. На підставі аналізу теоретичних джерел як основні функції професійно-ціннісних орієнтацій, необхідних для становлення фахівця-юриста, виділено такі: нормативну, регулятивну, професійно-діяльнісну та комунікативну. Кожна з них посідає особливе місце в процесі юридичної освіти.

Ключові слова: функції, цінність, ціннісні орієнтації, професійно-ціннісні орієнтації, нормативна функція, регулятивна функція, комунікативна функція, професійно-діяльнісна функція.

Підготовка висококваліфікованих фахівців є одним із визначних державних завдань. Система вищої освіти повинна бути адекватною змінам, які відбуваються в нашій країні, відповідати актуальним запитам суспільства. Важливо забезпечити майбутнього фахівця не тільки певним багажем знань, а й підготувати його до реального життя в сучасному суспільстві, допомогти в моральному та професійному самовизначенні, розвиткові особистих якостей, які дають змогу реалізувати свій потенціал.

Виконати завдання підготовки майбутнього юриста вищий юридичний заклад здатен тільки в тому випадку, якщо спрямує всі свої зусилля не тільки на засвоєння майбутніми юристами необхідних знань, набуття вмінь та навичок роботи з людьми, а й сформує в них відповідні професійно-ціннісні орієнтації. Ті чи інші норми моралі та соціально-моральні явища будуть усвідомлюватися як цінність і як внутрішня потреба тільки в тому випадку, якщо стануть предметом оцінювання, відбору й прийняття їх на особистісному рівні.

Мета статті – визначити основні функції професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів.

Аналіз теоретичних джерел вітчизняної й зарубіжної літератури виявив багатогранність і багатоаспектність поняття “ціннісні орієнтації” та

дав змогу виділити цей феномен як об'єкт педагогічного дослідження. Проблема ціннісних орієнтацій особистості, а тому й ціннісного ставлення до професійної діяльності досить складна. Ціннісні ставлення до професійної діяльності являють собою суб'єктивні реалії особистості, які включають у себе багатоскладовість усіх її складових, а саме: індивід, суб'єкт, особистість, індивідуальність. Тому можна розглядати ціннісні ставлення як психологічну та соціологічну реальність.

Розкриваючи психологічну сутність поняття “ставлення”, В. Мясищев підкреслив, що воно є одним із форм відображення людиною навколишньої дійсності, а О. Бодалєв вважав, що “ставлення особистості – це й емоційний відгук на об'єкт ставлення, відображення особистістю об'єкта у формі психологічного процесу, готовність до визначеної дії, а часто й саму дію” [1, с. 188].

Ціннісні ставлення особистості переходять у ціннісні орієнтації, які являють собою суб'єктивно вибіркові, значущі для особистості цінності, які аналізують усі структурні компоненти особистості й формують той чи інший її тип.

Вирішуючи проблему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів, пов'язану із ціннісним ставленням до їх професійної діяльності, варто розглядати професію юриста як цінність суспільного та особистого буття, яка має позитивне навантаження соціуму й окремої особистості, встановлює ціннісні орієнтації цієї професії.

Підхід до аналізу професійної діяльності спеціаліста-юриста дозволяє визначити її значущість для всього суспільства та окремої особистості. Отже, теоретичний аналіз слід провести за такими напрямками: а) показати цінність обраної професії як соціальну цінність; б) розкрити поняття професії юриста як складову професії загалом, як особистісну цінність; в) визначити педагогічні ціннісні орієнтації під час оволодіння юридичною професією.

Професійна діяльність розглядається як явище суспільного життя, сфера людської діяльності, як продукт розвитку індивіда. У першому випадку професія виступає в ролі суспільно значущої цінності, у другому – особистісної значущої цінності.

Юрист – це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян [2, с. 1335].

Якість підготовки юриста включає не тільки високий професіоналізм, але й духовність. Ефективність юридичної діяльності залежить від особистих рис спеціалістів та їх моральних якостей. Люди, які обрали професію юриста, повинні усвідомлювати свою відповідальність перед суспільством. Тому духовні цінності мають визначати головний сенс їхнього життя: служити народові, захищати громадян та державу.

При цьому слід мати на увазі, що всіляке пізнання цінності є актом переваги, в індивідуальній очевидності якого встановлюються “ранги” цінностей: цінності тим вищі, чим глибше задоволення, які вони надають. Якщо професія стає для людини провідною цінністю, посідає значуще місце в ієрархії її мотивації, то в особистості формується моральне ставлення до професії.

Ми вважаємо, що доцільно віднести професію юриста до цінності, важливо у процесі професійної підготовки спеціаліста допомогти йому усвідомити її соціальну значущість для суспільства й прийняти її як особисті цінності, оскільки “цінність є не природна, а соціальна властивість предмета, явища, особистості, вчинку, події тощо” [3, с. 71–72].

Ми розглядаємо професію юриста як соціальну й особистісну цінність. Це дозволяє нам виділити процес формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів як самостійний предмет педагогічного дослідження, визначити особливості в їх становленні та розвитку. Отже, нам потрібно установити динаміку переходу духовно-моральних цінностей як соціального явища в моральні цінності, як особисте утворення, що становить ціннісне ставлення майбутніх юристів до професійної діяльності.

Ціннісне ставлення до професійної діяльності як “модусу життєдіяльності” (Д. Леонтьєв) характеризується певною множиною відносин з об’єктами та явищами, релевантними модусу професійної діяльності юриста. Тому професійно-ціннісні орієнтації є інтегральним особистим утворенням смислової структури, яка перетворена формою життєвих відносин особистості.

Відображаючи об’єктно-суб’єктивний зміст і специфіку смислової системи особистості, ціннісне ставлення, заломлюючись у структурі особистості, може втілюватися у різні форми смислових структур: особистий сенс, смислову установу, мотив та особисту цінність. Таким чином, роль цінностей полягає в тому, що вони виступають як “міст між сенсом і особистістю” [3, с. 103]. Тому освітній процес у юридичному ВНЗ покликаний забезпечити розвиток сенсів професії юриста як цінностей і їх інтеграцію в ієрархічну систему особистості майбутнього юриста.

Розглянемо детальніше ті функції, які виконують професійні ціннісні орієнтації в психологічній системі особистості юриста. Функція – це реалізація сутнісного призначення будь-якого явища або процесу. Через функції виявляється сутність, принципова відмінність одного явища від іншого, його диференційні ознаки. Внутрішній, суттєвий зміст явища найбільш чітко простежується в його взаємозв’язку з іншими елементами тієї чи іншої системи. Явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення та змінюється відповідно до його змін. Величина, яка змінюється зі зміною незалежної змінної величини (аргументу).

Науковці визначають функції ціннісних орієнтацій особистості залежно від предмета свого дослідження або його мети. Наприклад, А. Ручка виділяє дві основні функції: ціннісну й нормативну, які, на його думку, зу-

мовляють усі інші [5, с. 39–42]. Ціннісна функція, на його думку, орієнтує свідомість особистості на вибір цінностей у суспільстві, а нормативна функція визначає відповідність суспільних ціннісних орієнтацій дійсній поведінці особистості. Т. Любімова вважає, що представники західної аксіології звертають увагу на виділення Т. Парсонсом регулятивної функції ціннісних орієнтацій і функції альтернативної дії, а Г. Фелдінгом – організуючої та інтегруючої функцій ціннісних орієнтацій [4, с. 65]. Ю. Шерковін [8, с. 135–145] зазначає, що функціонально-соціальні цінності є основою для формування й збереження у свідомості людини установок, які допомагають їй зайняти певну позицію, надати оцінку. У цьому сенсі цінності стають частиною свідомості. Цінності виступають у перетвореному вигляді як мотивів діяльності та поведінки. Отже, можна говорити про світоглядну та поведінкову функції професійно-ціннісних орієнтацій особистості.

Специфічні умови та труднощі навчання можуть впливати на настрої і поведінку студентів. Тому загальна організація освітнього процесу повинна забезпечувати функціонування в майбутніх юристів стійкого світогляду, ціннісних орієнтацій, відповідно до яких вони будуть діяти.

Залежність професійно-ціннісних орієнтацій особистості від її ціннісних відносин має велику значущість для педагогіки, оскільки є рухливою системою проявів взаємозв'язку й взаємозалежності між умовами життєдіяльності людини та пріоритетами її ціннісних орієнтацій. Тому ціннісно-орієнтаційна функція дозволяє побудувати у свідомості майбутнього юриста певну ціннісно-ієрархічну модель майбутнього, яка пов'язана з його майбутньою професією, а також визначити орієнтир в його саморозвитку та самовдосконаленні.

Нормативна функція професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів допомагає регулювати діяльність майбутніх юристів, застосовувати професійні та спеціальні знання як систему норм діяльності і поведінки. Вона реалізується в регуляції їх ставлення до обов'язку, Батьківщини, суспільства, навчальної діяльності.

Регулятивна функція професійно-ціннісних орієнтацій визначає вибір дії й регулює діяльність майбутніх юристів. Вона необхідна для майбутнього юриста при певній меті, до якої він прямує, а також при виборі засобів досягнення поставленої мети. Незважаючи на те, що є загальноприйнятні норми, визначає вибір стратегії своєї поведінки сама особистість.

Професійну направленість майбутнього юриста визначає властивість особистості, що виявляється в стійкій орієнтації на професійну діяльність у вигляді особистих сенсів обраної професії, визначених його світоглядом, системою потреб і переважних мотивів, що виявляються в життєвих цілях, установах, прагненні до активної діяльності заради їх досягнення.

Тому професійно-діяльна функція професійно-ціннісних орієнтацій визначає стійку обрану спрямованість майбутнього юриста, забезпечує єдність і цілеспрямованість усіх ланок його мотивації, детермінує його пове-

дінку і вчинки. Її можна віднести до категорії базових в його професійному становленні.

Відомо, що кожна особистість володіє певною структурою ціннісних орієнтацій, ієрархія яких визначає індивідуальність людини. З. Файнбург і А. Ручка, виділяють у свідомості особистості основні й неосновні ціннісні орієнтації. До основних (базових) вони відносять малорухливі ціннісні орієнтації особистості, які визначають суть, ступінь соціальної зрілості і сформованості особистості. Ця група, на думку авторів, включає в себе ставлення до праці, ідейну переконаність, особистий патріотизм, прагнення до професіоналізму тощо, тобто ті ціннісні орієнтації, на основі яких іде процес становлення особистості певного соціального типу [6, с. 180].

Серед ціннісних орієнтацій особистості юриста А. Токарська [7, с. 37] визначила комунікативні орієнтації й моральні якості. Ми поділяємо думку автора, який вважає, що комунікативні орієнтації особистості, по суті, є ціннісно-нормативними. За допомогою цих орієнтацій особистість одночасно орієнтується як на цінність, так і на норми суспільства.

Комунікативна функція професійно-ціннісних орієнтацій сприяє забезпеченню якості, досконалості і цілісності професійної діяльності майбутніх юристів, їхній майбутній спеціальності, соціальній, емоційній і моральній самоорганізації та саморегуляції.

В умовах правового професійного навчання в такій ситуації майбутній юрист виконує професійну діяльність відповідно до його професійного статусу. Зазначена функція має особливе значення під час вивчення навчальних дисциплін, для яких комунікація є одночасно і метою, і засобом навчання. При чітко розписаному функціонально-рольовому типі статутних відносин юридичної діяльності з'являються й умовності в особистих стосунках, коли комунікативна функція здійснюється через поведінку на певній посаді, що визначає собою цілі й завдання діяльності майбутнього юриста. Виходячи із цього, майбутній юрист займає певне становище в колективі, де посада, певним чином, визначає характер спілкування при виконанні професійних обов'язків юриста.



Рис. 1. Функції професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів

Оскільки позиції та ролі назавжди закріплені, то вони можуть різним чином поєднуватися та змінюватися. Отже, мета розвитку комунікативної функції в системі професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів у процесі їх підготовки полягає у встановленні такого взаємозв'язку в спілкуванні та передачі інформації, який забезпечує ефективність спільної діяльності.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу теоретичних джерел, як основні функції професійно-ціннісних орієнтацій, необхідних для становлення спеціаліста-юриста, ми виділяємо такі: нормативну, регулятивну, професійно-діяльнісну й комунікативну, кожна з яких посідає особливе місце в освітньому процесі юридичного інституту (рис. 1).

Підбиваючи підсумок вищесказаному, ми можемо зробити такі висновки:

1. Професію юриста можна розглядати як органічну сукупність спеціальних цінностей, яка володіє як соціальною, так і особистісною цінністю та забезпечує духовний і фізичний розвиток особистості майбутнього юриста.

2. Професійно-ціннісні орієнтації є складним, багаторівневим і багатоконпонентним поняттям, що виконує в житті майбутнього юриста певні функції, серед яких ми виділяємо нормативні, регулятивні, професійно-діяльнісні й комунікативні.

3. Існує тісний взаємозв'язок професійно-ціннісних орієнтацій особистості з її мотивами, потребами, з процесами мислення та свідомості, а також ставленням особистих якостей, що виявляється в її діяльності. Тому професійно-ціннісні орієнтації є важливим засобом саморозвитку особистості.

Щодо перспектив подальших досліджень, то, на наш погляд, окреслене завдання потрібно вирішити педагогічним забезпеченням ціннісно-орієнтаційного навчального процесу, метою якого стане формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів. Наявність такої освіти виявляє ціннісну позицію майбутнього юриста та забезпечує його пізнавальну діяльність, що сприяє його професійній стійкості.

Список використаної літератури

1. Бодалев А. А. Психология о личности / А. А. Бодалев. – Москва : Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – Москва : Политиздат, 1975. – 303 с.
4. Любимова Т. Б. Понятие ценности в буржуазной социологии / Т. Б. Любимова. – Москва, 1991. – С. 63–71.
5. Ручка А. А. Ценностный подход в системе социологического знания / А. А. Ручка. – Киев : Наукова думка, 1987. – 154 с.
6. Ручка А. А. Социальные ценности и нормы / А. А. Ручка. – Москва : Мысль, 1976. – 180 с.

7. Токарська А. С. Правова комунікація в контексті посткласичного праворозуміння : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.12 “філософія права” / А. С. Токарська ; Київ. нац. ун-т внутрішніх справ. – Київ, 2008. – 37 с.

8. Шерковин Ю. А. Проблема ценностной ориентации и массовые информационные процессы / Ю. А. Шерковин // Психологический журнал. – 1982. – № 5. – С. 135–145.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015.

Мурзина Е. А. Функции профессионально-ценностных ориентаций будущих юристов

Анализ применяемого теоретического научно-методического аппарата выявил, что существующие в педагогике подходы заложили теоретические основы для рассмотрения профессионально-ценностных ориентаций личности как системы, мотивирующей и регулирующей деятельность человека.

Исследование особенностей юридической профессии с аксиологических позиций показало, что профессионально-ценностные ориентации будущего юриста включают в себя как общечеловеческие, так и профессиональные ценности, связанные с содержанием юридической профессии, ее смыслом, направленностью и целью.

В статье рассмотрены функции, которые выполняют профессиональные ценностные ориентации в психологической системе личности юриста. Через функции проявляется сущность, принципиальное отличие одного явления от другого, его дифференциальные признаки. Ученые выделяют функции ценностных ориентаций личности в зависимости от предмета своего исследования или его цели.

На основании анализа теоретических источников в качестве основных функций профессионально-ценностных ориентаций, необходимых для становления специалиста-юриста, выделены следующие: нормативная, регулирующая, профессионально-деятельностная и коммуникативная. Каждая из них занимает особое место в процессе юридического образования.

Ключевые слова: функции, ценность, ценностные ориентации, профессионально-ценностные ориентации, нормативная функция, регулятивная функция, коммуникативная функция, профессионально-деятельностная функция.

Murzina O. Functions of Professional and Valuable Orientations of Future Lawyers

The analysis of theoretical scientific and methodological apparatus revealed that the existing approaches in pedagogics laid the theoretical basis for the consideration of professional and valuable orientations of the person as a system of motivating and controlling human activities.

Investigation of the features of the legal profession from the axiological point showed that professional and valuable orientations of the future lawyer include both universal and professional values associated with the content of the legal profession, its meaning, direction and purpose.

The functions that perform professional value orientations in the psychological system of the personality of the lawyer are described in the article. Through functions the essence, the fundamental difference between one phenomenon from another, its distinctive features are manifested. Scientists determine functions of valuable orientations of the person depending on the subject of his research or his purpose.

Based on the analysis of theoretical sources as the main functions of professional and valuable orientations required for the formation of future lawyers, we have identified normative, regulative, professional-active and communicative functions in our research. Each of them has a special place in the process of the legal education.

Key words: functions, value, value orientations, professional value orientations, normative functions, regulative functions, professional-active functions, communicative functions.